

drugo, dovede na sud, tada ne smije nijedan od njih govoriti istinu, nego onaj plašljivi treba da tvrdi, da ga nije izbio onaj srčani sâm, a ovaj treba da dokazuje, da su bili sami, ali uvijek da se drži onoga: kako bi ja ovakav dirnuo u onakva? A ovaj ne će priznati svoju plašljivost, nego tražeć, da što drugo slaže, valjda će do skora kakogod svomu parbeniku namaknuti pobijanje. Pa i u drugim je prilikama ovakvo nekakvo ono, što se po umjeći govori. Zar nije, Phaidre?

Ph. Da što?

Sokr. Ej, vješto li, čini se, da je skrovitu umjeću izumio Tisija ili drugi bio koji mu drago i odakle mu drago. Ali, družo, bi li da kažemo ovomu ili ne —

Ph. Što?

LVIII. *Sokr.* Da, Tisijo, davno prije nego ti dodje baš govorasmo, da je ovo nalik na istinu prionulo uz svjetinu radi nalikovanja na istinu, a ovaj čas razložismo, da svagdje onaj, koji zna istinu, najljepše umije nalaziti nalike, te ako što drugo znaš o umjeći govora, slušali bi, ako ne, vjerovat ćemo onomu, što smo sada razpravili, da ako tko ne nabroji naravi onih, koji će slušati, i ne uzmogne po vrstima razdijeliti ono, što jest, i pojedince jednim pojmom obujmiti, takav ne će nigda biti vještak u govorima koliko je možno čovjeku. Toga pak ne steče nigda bez velika truda, čim ne treba da se muči onaj, koji je razborit, za to da govori i barata s ljudima, nego da može govoriti što je povoljno bogovima i povoljno da radi po svojoj snazi. Jer zaista, o Tisijo, vele mudriji od nas¹¹⁹, treba da onaj, koji ima pameti, ne smišlja, da ugadja onima, koji s njim robuje, ako ne uzgređice, nego gospodarima dobrim i koji polaze od dobrih, te ako je obilaženje dugačko ne začudi se, jer radi velikih stvari treba obilaziti, a ne kako se tebi čini. Zaista će, kao što naš govor veli, uzhtije li tko, i ovo najljepše nastati iz onoga.

Ph. Preliepo mi se čini to govoreno, o Sokrate, kad bi tko vrstan bio (tomu).

Sokr. Ali tko se liepa (posla) prima, liepo je da i pretrpi ono, što ga zapane trpiti.

Ph. Te kako.

Sokr. Dakle o tome, koji je govor umječan i koji neumječan, budi dosta.

Ph. Da što?

Sokr. O pristalosti i nepristalosti pisma kako bi postajalo liepo i kako neliepo (još) preostaje. Zar ne?¹²⁰

Ph. Da.

LIX. *Sokr.* Znaš li dakle, kako ćeš raditi i govoriti, da najvećma bogu ugodiš u govorima?

Ph. Ni po što. A ti?

Sokr. Priču znam pripoviedati predja, a istinu znadu samo oni; a kad bi ju sami našli, bi li još išta marili za tuđja mnienja?

Ph. Smiešno si zapitao. Nego ono što veliš, da si čuo, kazuj.

Sokr. Čuo sam dakle, da je kod Naukratisa¹²¹ u Aigyptu bio neki od tamošnjih starih bogova, kojemu je sveta i ona ptica, što no ju nazivaju ibis¹²², a samu bogu da je ime Theuth¹²³. Ovaj da je prvi izumio i broj i račun i geometriju i astronomiju, a još i igru na kamečke i na kocke¹²⁴, pak pismena. A budući tada kraljem celog Aigypta Thamos¹²⁵ u velikom gradu gornjeg kraja, što no ga Helleni nazivaju aigypatskom Thebom¹²⁶, a boga Ammonom, došavši k ovomu Theuth pokaže svoje umjeće i reče, da jih treba razdati drugim Aigypćanima. A ovaj upita od kakve je koja koristi, a kada jih je redom razlagao, kako bi mu se činilo, da što liepo govori ili neliepo, ovo je kudilo, a ono hvalio. A mnogo je, veli se, Thamos Theuthu izgovorio u obojem smjeru, što bi sve redom napomenuti bilo na dugačko*. Ali kad je došao na pismena reče Theuth: ova će umjeća,

* mnogo govora

kralju, načiniti, da Aigypćani budu mudriji i da bolje pamte, jer se je našao liek za pamćenje i za mudrost. Ali onaj reče: Domišljane Theuthe, u jednoga je vrstnoće, da tvori djela umječna, a u drugoga, da prosudi, koliko je u njima štete i koristi za one, koji će jih upotrebljavati. I sada si ti, budući otac pismena, od ljubavi rekao protivno onomu, što mogu, jer ona će u duši onih, koji ju nauče, radjati, zaborav nevježbanjem pameti, jer će se s uzdanja u pismo izvanjski stranim znakovima, a ne iz nutra sami po sebi sjećati. Nisi dakle izumio liek za pamćenje, nego za opominjanje, a učenicima nosiš pomišljenu, a ne istinitu mudrost, jer mnogoslušalice postavši bez nauke mislit će, da su mnogoznalice, neznalice većinom budući i tupi u razumievanju, nazovimudraci postavši mjesto mudraca.

Ph. Sokrate, lako ti načinjaš priče iz Aigypta i od kuda te volja.

Sokr. A oni, dragane, u svetinji Zeusa dodonskoga rekli su, da je prve proročke rieči izrekao hrast. Tadašnjima dakle, budući da nisu bili mudri kao što ste vi mladi, bilo je po prostoti dosta slušati hrast ili kamen, kad bi samo istinu govorili;¹²⁷ ali tebi je valjda drugo, tko govori i odakle je, jer ne gledaš samo na ono, je li ovako ili drugčije.

Ph. Dobro si pogodio i meni se čini o pismu onako, kako govori onaj iz Thebe.

LX. Sokr. Dakle onaj, koji misli, da je ostavio umjeću na pismu, pa i onaj koji (ga) prima, kao da će biti što jasna i stalna po pismu, valjda je pun puncat prostote* i za zbilja ne razumieva ammonova proročtva misleći, da su pisani govori nešto više nego opominjanje onoga, koji zna, na ono, o čem su pisani.

Ph. Baš pravo.

Sokr. Jer evo čudno nešto, Phaidre, ima u sebi

* ludosti

pismo i zaista jednako slikarstvu, jer i njegovi stvorovi stoje kao da su živi, a upitaš li ih štogod, gzdavo muče. Isto tako i govori. Učini ti se, da govore, kao da što razumiju, ako li jih upitaš htijući doznati što od onoga, što se govori, vazda kazuje samo jedno te isto. A kada se jednom napiše, svakuda se tepe svaki spis isto tako k onima, za koje nije, kao i k onima, koji ga razumiju, pa ne umije, s kim treba govoriti, a s kim ne, zlostavljan i krivično ružen vazda treba pomoćnika oca, jer sam sebe niti može obraniti niti si pomoći.

Ph. I to si baš pravo rekao.

Sokr. A što? Drugi govor da ogledamo, ovomu rodjenoga brata i kojim načinom postaje i koliko je po naravi bolji i silniji od ovoga.

Ph. Koji je to i kako veliš da postaje?

Sokr. Koji se znanjem piše u dušu onoga, koji uči, a zna sam sebe braniti i umije govoriti i mučati, s kim treba.

Ph. Veliš onaj živi i duhati govor onoga, koji zna, kojemu bi se pisani mogao za pravo nazvati sjenom.

LXI. Sokr. Dakako. Nego reci mi ovo: bi li razuman težak ono sjemenje, za koje bi mario i htio, da ponese roda, ljeti u adonisove vrtiče¹²⁸ sijao i veselio se gledajuć gdje je za osam dana postalo liepo ili bi to radio za igru i svetkovanje, ako bi (to) uzradio; ali do kojega mu je za zbilja stalo, ono bi po težačkoj umjeći posijao onamo, kud ga ide i bio zadovoljan da osmog mjeseca dozori ono, što je posijao.

Ph. Ovako bi nekako, o Sokrate, jedno za zbilja, a drugo drugčije radio, kako veliš.

Sokr. Zar da rečemo, da onaj, u koga je znanja o pravici i ljepoti i dobroti, manje pameti ima od težaka?

Ph. Ni po što.

Sokr. Dakle ne će za zbilja u vodu pisati crni-

lom¹⁸⁹ sijući iz pera s govorima, koji niti mogu sebi pomagati govorom niti mogu dovoljno istinu naučiti.

Ph. Ne će, lje, kako se čini.

Sokr. Ni ne će, nego vrtiče na pismu, čini se, za igru će sijati i pisati, kada uzpiše sabirući i sebi uspomene, ako bi dospio na zaboravnu starost i svakomu drugomu, koji ide istim tragom i radovat će se gledajući, kako nježno rastu; a kada su drugi u drugim igrama razgaljujuć se pijankama i drugim, što je tomu srodno, tada će onaj, čini se, mjesto toga provoditi vrieme u igri, koju velim.

Ph. Prelepu igru kazuješ, Sokrate, naprama lošoj onoga, koji može za igru slagati govore, što no pričaju o pravednosti i o drugim, o čem zboriš.

Sokr. Ta jest tako, dragi Phaidre, a mnogo je ljepši, mislim, ozbiljan rad, kada tko služec se dialektikom uzevši dušu prikladnu sadi u nju i sije s naukom govore, koji su vrstni biti od pomoći i sami sebi i onomu, koji (jih) je posijao i nisu neplodni nego imaju sjeme, odakle u ljudima druge čudi* drugčije niču i vrstni su (ono sjeme) vazda bezsmrtnim učiniti i onoga, koji ga ima, blaženim, koliko igda čovjek biti može.

Ph. Ta to još mnogo ljepše govoriš.

LXII. Sokr. A sada, Phaidre, već možemo razsudjivati ono, kada smo se u ovom složili.

Ph. Koje?

Sokr. Po čem smo htijući ga uvidjeti došli na ovo, da izpitujemo i prigovor Lysiji radi pisanja govora, pa i same govore, koji da se pišu umješno i (koji) bez umjeće, jer ono, što je po umjeći i što nije, čini mi se da je prilično razjašnjeno.

Ph. Jest, činilo se je; ali sjeti me kako?

Sokr. Prije nego tko istinu zna o svačem, o čem govori ili piše, i (prije nego) vrstan postane sasvim po sebi označivati, a označivši opet na vrsti razsta-

* u drugim karakterima

vijati umije do onoga, što se razstaviti ne može; a o naravi duše (prije nego) isto tako razabere potražujuć priliku*, koja pojedinoj naravi pristaje, tako sastavlja i razredjuje govor domišljatoj duši domišljate i skladne davajuć govore, a prostoj proste, da ne će biti prije vrstan umješnim načinom, koliko se po naravi dađe, upravljati rodom govora niti za pouku niti za nagovaranje, kao što nam je ciela predjašnja razprava pokazala.

Ph. Dakako da se je to ovako nekako pokazalo.

LXIII. Sokr. A što ono, je li liepo ili ružno govore govoriti i pisati i kako treba da se zbiva, da bi se po pravici nazivali sramotom ili ne, nije li to pokazalo ono rečeno malo prije?

Ph. Koje?

Sokr. Da ili Lysija ili tko drugi kada napisao ili bude napisao privatno ili javno [zakone davajuć] spis politički pišući i mnijući, da je u njem neka velika stalnost i jasnota, to da je piscu sramota, izrekao tko ili ne (izrekao); jer ne razabirati ni na javi ni u snu pravdu i nepravdu, dobro i zlo ne utječe tomu, da nije naprama istini prikorno, pa ga vas sviet pohvalio.

Ph. Dakako da ne.

Sokr. Ali onaj, koji misli, da treba da je u govoru pisanu bilo o čem¹⁸⁰ mnogo igre i da nigda ni jedan govor, bio u metru (pisan) ili bez njega, nije vriedan velika truda da bude pisan [a ni govoren, kao što su oni, što jih govore rhapsodi¹⁸¹ bez razbiranja i pouke radi nagovaranja govoreni], već da su za zbilja najbolji od njih postali za opominjanje** onima, koji znadu, a da u onima, koji se uče i radi nauke govore i za zbilja u dušu pišu o pravdi i ljepoti i dobroti, da je u tim samim ono

* vrst

** sjećanje

jasno i savršeno i vriedno truda; a takve govore da treba nazivati kao da su zakoniti* sinovi, ponajprije onaj u njem samu, ako bi se izumljen u njem našao, zatim ako je kakvih njegovih sinova i braće k jednu u drugim dušama vriedno porodjenih**, a drugih se kaneć — takav čovjek, Phaidre, čini se, da je onakav, kakvi bi željeli ja i ti da jesmo.

Ph. Baš to isto i ja hoću i želim što veliš.

LXIV. *Sokr.* Budi dakle jur dosta naše šale o stvarima govorničkim, pa ti idi i kazuj Lysiji, da smo nas dvojica sišla k vrutku i boravištu Nympha i čuli govore, koji su naredili, da se kaže Lysiji i ako koji drugi sastavlja govore, i Homeru i ako je koji drugi složio pjesme same ili s pratnjom,¹³³ treće Solonu i koji je u državnim govorima, zakonima jih nazivajuć, spise napisao; ako je, znajući kako stoji istina, to sastavio i ako se može braniti, kad podje na sudjenje o onom, što je napisao i kad govori, da je sam kadar pokazati, da je ono, što je napisao, loše, takva ne treba nazivati pridjevkom, kakvim se zovu ovi, nego po onome, čim se je ozbiljno trudio.

Ph. Kakve mu dakle pridjevke daješ?

Sokr. Mudrim, Phaidre, nazivati meni se bar čini da je velika stvar i da pristoji bogu samu, nego prijateljem mudrosti¹³⁴ ili čim takvim bolje bi mu pristojalo.

Ph. I bar ne bi bilo nezgodno.

Sokr. Zar ne ćeš opet onoga, koji ne pozna vrednijega od onoga, što je sastavio ili napisao i gore i dolje okrećuć dugo vremena jedno uz drugo liepeć i oduzimajuć, za pravo*** nekako nazvati poetom ili piscem govora ili piscem zakonâ?

Ph. Da kako?

* pravi

** posadjenih

*** po pravici

Sokr. To dakle kaži drugu.

Ph. A što? Kako ćeš ti uraditi? Jer ni tvoga druga ne treba zaboraviti.

Sokr. Koga to?

Ph. Liepog Isokrata.¹³⁵ Što ćeš njemu poručiti? Što ćemo reći da je on?

Sokr. Mlad je još, o Phaidre, Isokrate, ali što o njem slutim kazat ću.

Ph. Pa što?

Sokr. Čini mi se darom kud i kamo bolji od lysijinih govora i da je umiešen od plemenitije čudi, te ne bi bilo nikakvo čudo, kad bi baveći se istim govorima, kojima i sada, odmakao kao izpred djece izpred svih onih, koji su se igda primili govora i ako mu još i toga ne bi dosta bilo, na veće bi ga povelala neka božastvenija težnja, jer po naravi, dragane, u duši je toga čovjeka neki zanos za mudrošću. Ovo dakle ja od ovih bogova ovdje poručujem Isokratu, kao mojemu ljubimcu, a ti ono Lysiji kao tvojemu.

Ph. To će biti, ali idimo, jer je i sparina pustila.

Sokr. Ne će li se pristojati, da se ovima pomolim, pa da idemo?

Ph. Da što?

Sokr. O dragi Pane i vi drugi bogovi, koji ste ovdje, dajte mi da budem liep unutra, a što mi je izvanjskoga da se slaže s nutarnjim. Bogatim držao mudraca; a zlata imao toliko, koliko ni nositi ni voziti ne bi mogao drugi do razborit.

Trebamo li još drugo što, Phaidre, ja za sebe sam dovoljno molio.

Ph. I za mene to isto moli, jer prijateljsko je zajedničko.¹³⁶

Sokr. Idimo.

